

ՄՇԱԿ

Տարեկան գինը 10 ռուբլ, կես տարվանը 6 ռուբլ:

Առանձին համարները 5 կոպեկով:

Թիֆլիսում գրվում են միմյանի նմանությունները:

Օտարադպրոցից դիմում են ուղղակի

Խափառ. Редакция «Мшак»

Խմբագրատունը բաց է առաօտեան 10—2 ժամ

(Բացի կիրակի և տոն օրերից)

Յայտարարությունները ընդունվում է ամեն լիզուով:

Յայտարարությունների համար զեմարում են իւրաքանչիւր րատին 2 կոպեկ:

“ՄՇԱԿ”

ԼՐԱԳԻՐ ԲԱՂԱՔԱԿԱՆ ԵՒ ԳՐԱԿԱՆԱԿԱՆ

1881 թ. ի ն

(ՏԱՍՆԵՐՈՐԻ ՏԱՐԻ)

Կը հրատարակվի նոյն դիրքով և նոյն պրոպրիետարով ՄՇԱԿՆ ՕՐ (բացի տոն և տոներին հետևեալ օրերից):

ՊՐՕԳՐԱՄԱՄԱՐ. I. Տէրութեան կարգադրութիւններ, II Առաջնորդող յօդուածներ, III Ներդիմ տեսութիւն, IV Արտաքին տեսութիւն, V Խառն լուրեր, VI Հեռագիրներ, VII Ֆելետոն և Բանասիրական, VIII Յայտարարութիւններ:

ԼՐԱԳՐԻ ԳԻՆԸ, տարեկան 10 ռուբլ, կես տարվանը 6 ռ., հինգ ամս. 5 ռ., չորս ամս. 4 ռ., երեք ամս. 3 ռ., երկու ամս. 2 ռ. և մի ամս. 1 ռուբլ:

Գրվել կարելի է խմբագրութեան մէջ հետևեալ հասցեով. Тифлисъ, редакция «Мшак».

Խմբագիր-հրատարակող ԳՐԻԳՈՐ ԱՐՄԵՐՈՒՆԻ

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ

Գաւառական մամուլը—ն երբեք չի տեսուած իւր յաջողութիւնը: Ներքին լուրերը—Արտաքին տեսութիւնը—Ֆրանսիա—Մշակի հեռագիրները—Յայտարարութիւնները—Բանասիրական: Հակահրէական շարժում Գերմանիայում:

ԳԱՒԱՌԱԿԱՆ ՄԱՄՈՒԼ

Ս. Պետերբուրգի նոր ամենօրեայ թերթը „Порядок“ որ հրատարակվում է Ստասիւկեվիչի խմբագրութեամբ, իր առաջին համարի առաջնորդող յօդուածում պաշտպան է հանդիսանում գաւառական մամուլի իրաւունքները:

ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ

ՀԱՅԱ-ՀՐԵԱԿԱՆ ՇԱՐՈՒՄ ԳԵՐՄԱՆԻԱՅՈՒՄ

Ազգերի կեանքում ժամանակ առ ժամանակ բուսական են երևում, որոնք այն աստիճանի նշանադրութիւն ունեն իրար հետ թէ բովանդակութեամբ և թէ ձևով, որ շատերին մտածել է տալիս, թէ մարդկութեան պատմութիւնը իսկապէս ոչ այլ ինչ է, եթէ ոչ չղթայի օգտակարի մի երկար շարք, բայց որոնց մէջ հազիւ կարելի է գտնել մի քանիս կ'ընէր ալ ան օգտակար, միւսերը թեւում են մեր աչքին որպէս առաջնորդի կրկնողութիւններ: Եւ իսկապէս, ազգի, որպէս և իւրաքանչիւր անհատի բոլոր գործողութիւնները, լինեն նոքա հասարակ, այսինքն իւրաքանչիւր մարդու դատողութեան մատչելի, լինեն նոքա բաղադրեալ այսինքն գիտական խորը քննողութեամբ միայն բացատրելի—բոլոր այդ երևոյթները, եթէ նրանց երեւակայնոր մեր աչքին արդէն մինչ ամենահասարակ մասերը անդամատած—այն ժամանակ մեծ ճիշդ է հարկաւոր հասկանալու, որ նրանց բոլորի շարժառիթները, սկզբնական պատճառները թուով այնքան քիչ են, որքան բաղադրեալ նրանց բաղադրութիւնները: Եւ տարաբաղդ կը լինենք մենք, եթէ այդ իսկ չը լինէր: Ինչ կը լինէր, ինչ նշանակութիւն կունենար պատմութիւնը—այդ քառի ամենաբնութարարական մտքով, եթէ նա սահմանափակվել մեզ միայն փաստեր պատմելով, փաստեր, փաստեր և կրկին փաստեր, առանց ձգտելու նրանց ներքին հոգին հանալի, առանց աշխատելու այդ բոլոր, ըստ երևոյթին անշարժապ շարժողութիւնների մէջ գրտնել նրանց ներքին կայք. պատմութեան արժէքը—նրա տուած փաստերից բխած փիլիսոփայութեան մէջն է:

Ահա մեր օրերում մի պատմական երևոյթ—հակահրէական շարժումը Գերմանիայում. մի շարժում, որը զարմացնել կարող է մէկին, զարհուրել միւսին, գզուցնել երբեք, վատել չորրորդին: Այսպէս կամ անպէս, նա ներկայացնում է մի տխուր տեսարան:

Կարելի էր կարծել, թէ միայն լուսաւորութիւնը է կախված այս կամ այն շարժման կառուցումից—ոչ: Կարելի էր կարծել թէ միայն խառն երկրներում կայ կրօնական անհամբերողութիւն—ոչ: Երբեք: Մարդու գործողութիւնները միայն ազդող տարրը նորա միայն արտաքին աշխարհից ստացած գաղափարները չեն: Միայն գաղափարներով ոչ ոք չէ ապրում, ոչ աւելի մի ազգ, և առաւել ոչ մարդկութիւնը:

Հասարակութեան կեանքը պահպանելու ձեռնարկը մարդու մէջ այն աստիճանի զօրեղ է, որ կրիտիքական բողոքներում նա պատրաստ է մոռանալ իր ամենաթանկագին և վաղուց աւանդած համոզմունքները: La necessité c'est la loi suprême, կարիքը—վերադառն օրէնքն է, կրկնում էր միշտ Հենրիկսո չորրորդը, երբ նա պիտի ընտրէր երկու միջոցներից մէկը, որ իր համոզմամբ աւելի համապատասխանում էր արդարութեան գաղափարին, իսկ միւսը, որը աւելի համապատասխանում էր տէրութեան ներկայ պահանջներին: Պետական մարդը նորանով է գտնաւորւում միւսերից, որ նորան թոյլ է տրուած չեղել այն գաղափարից, որը բոլոր լուսաւորութեան մարդկանց կարծիքով, իբրեւ իղէալ կարող է համարվել: Ինչ աւելի մեծ երջանկութիւն կարող էր երբ սպաւել, քան եթէ բոլոր ազգերը, որքան և նոքա տարբեր լինեն իրենց համոզմունքներով, ապալին յատկութիւններով, ձեռնարկներով միասին, անխուփ, իրար հետ սիրով կարողանային ապրել: Բայց ուր քուրդը և ուր հայը, ուր հնդկը և ուր անգլիացին, և աւելցանք ուր հրէան և ուր գերմանացին, Բայց երբեք չենք կարողանալ այսպիսի մի գրութիւն, մի երկիր, որպէս Հայաստանը, դիցուք, իստուր երկու ազգութիւններից—հայ և թուրք կամ քուրդ, դուք

առաւական մամուլի իրաւունքները: Լրագիրը ասում է որ գաւառական մամուլը միայն այն ժամանակ զրական օգուտ կը տայ մայրաքաղաքների լրագրութեանը, երբ միջոց և իրաւունք կունենայ ազատապէս քննել տեղական շահերը, տեղական վարչութիւնների գործունէութիւնը: Եւ հասարակ գաւառական թղթակիցները մինչև այժմ զբաղեցնում էին մայրաքաղաքի ընթերցողներին փոքրիկ, անհշտ լուրերով և տեղական, փողոցային բամբասանքներով: Մայրաքաղաքների մամուլը, իր առանձնական դրութեամբ, ասում է ռուս թերթը, կազմում է գաւառական մամուլի համար մի տեսակ արտասահման համար: Հատ անգամ գաւառական խմբագրին արգելվում է մինչև անգամ, առանց իրանից որ և է դատողութիւն տալու, արտայայտել հասարակ լուրեր մայրաքաղաքների թերթերից:

Չէ կարելի չը համաձայնվել „Порядок“ լրագրի ընդհանուր մտքի հետ, որ պետութեան

առաջադիմութիւնը կախված է ամեն հասարակական երևոյթների ազատ քննելուց: Մամուլը, եթէ առանձնական իրաւունքներ կը վայելի պետութեան մի երկու քաղաքներում, իսկ պետութեան մեծ մասի մէջ դարձեալ զուրկ կը լինի որ և է ազատութիւնից, նա չէ կարող նպաստել ամբողջ պետութեան առաջադիմութեանը և հասարակութեան մտաւոր զարգացումը կը լինի անկաստար և միակողմանի:

Մի ժամանակ Ռուսաստանի մէջ պատահած հասարակական երևոյթների վրա մտքեր յայտնելու համար, մարդիկ ստիպված էին զրել յօդուածներ արտասահմանեան թէ օտար և թէ ռուսաց լրագիրներում: Եւ ժամ նոյն յարաբերութեան մէջ է գտնվում գաւառը դէպի մայրաքաղաքները: Գաւառում պատահած անցքերի ճիշդ նկարագիրը և այդ անցքերի մասին քննութիւնը անհնարին է տալել նոյն իսկ տեղական, գաւառական լրա-

լուսաւորված եւրոպական հասարակութիւնը նրա հաւատացեալների դէմ: Պայի «անսխալականութեան» դժգոյսը կրօնական մի սկզբունք է դարձած և ունէ բազմաթիւ հետեւողներ. բայց նայէք այս վերջին տարւոյ տարիների յամառ կռիւներին գերմանական և ֆրանսիական տէրութիւնների կողմից պայի իշխանութեան դէմ, որը, իր հաստատած դժգոյսների համապատասխան, ամբողջ տիեզերքը կանխելու պատրաստ պիտի լինի: Արդ դժգոյսը—իրապէս մեռած տառ է և եթէ կաթօլիկութիւնը իսկապէս մարմնացած լինէր նրա մէջ—այսօր ոչ մի լուսաւոր մարդ չէր գտնվի Եւրոպայում, որը չաշխատէր հիմնադրական անել կաթօլիկական կրօնը—որքան և սուրբ և յարգելի լինէր նրա հաւատացեալների կրօնական համոզմունքը: Ինչ—միթէ «Մշակի» այնքան ջանքը ու աշխատութիւնը այն չէ, համոզեցնել, որ այլ է կրօն, այլ է—ազգութիւն: Եւ միայն որ կրօնը չը պիտի խանգարէ ազգութեան միութեանը: Միայն այն պայմանով, որ ազգութիւնը միայն անխախտ—կրօնը ազատ է: Կրօնական համբերողութիւնը հիմնված է այն մեծ սկզբունքի վրա, որ այն ինչ ճշմարիտ մարդու հոգու, ուրեմն բնական համոզմունքներին է վերաբերում, չէ կարող խանգարել հասարակութեան քաղաքական և ազգային միութեան, հաստատութեան: Բայց այդ ճշմարտութիւնը, մինչև հանգամանքները չեն ստիպուած նրան հասկանալու և լաւ բնութեանը—գլխիկ ժողովուրդը չէ հասկանում, ուստի ևս առաւել մեծ պարտաւորութիւն է առաջնորդող և ազգեցութիւն ունեցող մարդկերանց կողմից—այդ միտքը քարոզել և հասկացնել: Բայց և ամենահամբերող մարդը, երբ նա տեսնէ, որ ժողովուրդը իր կրօնական առանձնութիւններով տեղիք է տալիս ազգութեան մասնաւորութեան և բաժանման, նոյն մարդը, ասում ենք, ի սէր իր ազգութեան կը զարբեցնէ իր սիրած գաղափարը քարոզել: Բարեբաղդաբար մեզ համար, եթէ հետեւեցնենք այն տեղեկութիւններից, որոնք մեզ յայտնի են, գտնաւոր կրօնները տեղիք չեն տալիս մեզանում ազգութեան բաժանվելուն. և

գիրներում, այլ պետք է ուղարկել թղթակցութիւններ Ս. Պետերբուրգի կամ Մոսկովայի լրագիրներին:

Նյո տեսակ գրութեան մէջ, ի հարկէ, մամուլը կը լինի միշտ մի շաղկապեալ առարկայ, երբեք չի գառնայ մի օրական, կենսական պահանջ հասարակութեան համար և երբեք չի զարգանայ կատարելապէս, որպէս մի օգտաւէտ հասարակական ոյժ:

Տպագրական ազատ խօսքը այն ոյժն է որ կեանք է տալիս թէ առանձին դաւաճական հասարակութիւններին և թէ նոյնպէս պետական ամբողջ մարմինը: Տալ իրաւունքներ մայրաքաղաքներին պրէսային, բայց չը տալ նոյն իրաւունքներ գաւառական մամուլին, նշանակում է միջոց տալ զխիւս զարգանալ, բայց անդամալայծ անկմարմնի միւս անդամները: Պարզ է որ անդամալայծված մասերը ոչինչ օգուտ չեն կարող տալ զխիւս:

Գաւառական լրագիրներն այն փոքրիկ գետակներն են, որոնք հոսելով դէպի մեծ գետը, սնունդ են տալիս այդ մեծ գետին: Առանց փոքրիկ ջրաբեր գետակների, մեծ գետն էլ անշուշտ կը սպառվի, կը չորանայ:

Հասարակական, պետական կեանքը մի բաղադրեալ, մի օրգանական երևոյթ է: Մամուլը, որ մտաւոր և բարոյական ար-

տայայտութիւն է այդ կեանքի, նոյնպէս պետք է լինի բաղադրեալ և օրգանական:

Գ. Ա.

ՆԵՐՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ՆԱՄԱԿ ԽՄԱՐԳՐԻՆ

Ալեքսանդրապոլ, 9 յունվարի

Մի քանի հայ և ռուս երիտասարդներն ու տիկիները, ամսոյ 4-ին, քաղաքիս ժողովարանի դահլիճում, յօգուտ վանայ տղիւնց ներկայացրին ռուսաց լեզուով «Պէպօ» կոմիդիան և «Странный подвиг» փողովիւր: Տոմարները վաճառուից գոյացաւ ընդամենը 271 ռուբլ: Բայց արանից 65 ռ. նուիրեցին հետեւ աւանդին: Պետրոս աղա Չիլոյցեանց— 24 ռ., Պ. Ս. Ղաւարեանց 9 ռ., պ. Զ. Կոստանեանց 7 ռ., պ. Զ. Լալայեանց 3 ռ., պ. Խ. Խալիպեանց 4 ռ., պ. Պրոխորով 8 ռ., պ. Զ. Սահարտեանց 4 ռ., Կապիտան Լալով 2 ռ. և պ. Արթ. Ունջեանց 4 ռ.: Ընդամենը ժողովեցաւ 336 ռ., որից հանելով 69 ռ. 30 կ. ներկայացման և 1 ռ. 68 կ. փօստի ծախքը, մնացած 265 ռ. 2 կ. ուղարկում եմ ձեզ, պ. խմբագիր, և խնդրում եմ հասցնել ուր հարկն է:

Ներկայացման մասնակցողները պարտք են համարում յայտնել առանձին չնորակալութիւն ժեներալ Ս. Ա. Էյրախին, որ համակրելով այն բոլորի գործին, մեծ օգնութիւն ցուց տուեց թէ արդեամբ և թէ գործով: Նաև—վերալիշակ նուիրատու անձանց և պ. պ. Զարուբին Ստամբուլցեանին և Մարտիրոս Բողաղջեանցին, որոնք իրանց վրա առանձին լուսաւորելու ծախքը:

Այս ներկայացման համար կարգադրող և ծախարար նշանակված էր պ. Գ. Ալեքսարովեանցը, որ ուղարկելու է մտից և ելից մանրամասն հաշիւը «Кавказ» լրագրի մէջ տպելու: Պարտքին յայտնում ենք չնորակալութիւն նրա աշխատանայ համար:

Ա. Ալեքսանդրեանց

—պիտի խոստովանենք, որպէս մեծ մասամբ հնորէի (Մշակին):

Այս երկար յառաջարանից դուրս տեղիք տրւած լինելիք ընթերցողին եղբարեակերտ, թէ այն, ինչ այժմ մեզ հետաքրքրում է—հակահրէական շարժողութիւնը Գերմանիայում—մի կրօնական հարց է: Արտաքին տեսքը թող ոչ ոք չը իմայնէ—այս հարցը շատ հեռու է կրօնական բնաւորութիւնից: Նա մինչև անգամ անտեսական էլ չէ, ինչպէս այդ գերմանական պուրիթանիկից շատերը գոտում են համոզեցնել կոյրերին: Հապա ինչ հարց է նա, —նա ազգային հարց է, բայց մի ազգային հարց, որը այն աստիճանի խառն է հրէական թէ կրօնական և թէ հասարակական գրութեան հետ, որ սկզբից կարելի էր ընդունել, թէ նա համ կրօնական, համ հասարակաց, այսինքն անտեսական, համ էլ ազգային հարց է: Հետեւեալ գրութեան ունի նպատակ պարզել հարցը, որովհետև հնդկական համազգիւթ է, որ հազիւ այժման եւրոպական կեանքում գտնվի մի այլ երևոյթ, որը կարողանայ աւելի լայն տարածել մի քանի հանգամանքների վրա, որոնց հետ հայկական ազգը իր անցեալով և ներկայով իր քաղաքական և ազգային դրութեամբ այնքան համանման կողմեր ունի: Մեր դրութիւնը շատ է անմիջական, որպէս զի խեղճքանալու համար հազար ու մէկ փորձեր անենք: Թող այն թըշուառ ու տառապեալ ազգը, որպէս հրէական է —այլ ազգերին և մանաւանդ մեզ իր փորձերից մի քանի օգտուէտ դասեր տալ, և մենք ընդունենք այդ դասերը, որովհետև այդ պատմութիւնը ողբերգական վերջնուն է:

Թէ ինչու մեզ է կայանում այժմեան հակահրէական շարժումը—այդ յայտնի է ընթերցողներին մեր յարգելի բարեկամ Անդր. Արծրունու Բերլինի նամակներից և «Մշակի» բազմաքանակ յօդուածներից: Միայն թէ մի կէտ կը ցանկանայինք աւելի պարզ որոշել, այն է, որ այդ յօդուածների մէջ իշխող տեսակետը—կրօնական է, մինչդեռ, ինչպէս մենք վերը յայտնեցինք և հետեւեալով դեռ աւելի որոշ

ցուց կը տանք, այստեղ հարցը ազգային է: Ինչ է գերմանացի հրէան, ուտից է նա, ինչ անցեալ ունի, ինչ էր նրա դրութիւնը, ինչ է նա այսօր, ինչ իրաւունքների տէր էր և տէր է, ինչով է դանազանվում այժմեան գերմանական հրէան միւս գերմանացիներից, ինչ դեր է խաղում նա հասարակական և քաղաքական գործերի մէջ և ինչ նշանակութիւն ունի այժմեան հակահրէական շարժումը և ինչ վերջ պիտի ունենայ սա—հան այն հարցերը, որոնց պատասխանելու այս սողերը կը նուիրենք:

Որպէս յայտնի է, հրէաները դեռ ևս հոգեւոր կայսերութեան ժամանակ ստիպվեցան թողնել իրանց հայրենիքը, որից յետ նոքա ցրվեցան դէպի աշխարհի բոլոր անկիւնները, մանաւանդ Եւրոպա: Շատ հին անցեալը ի բաց թողնենք, ինչ մեզ հետաքրքրում է, այդ այն դարերն են, երբ հրէան, իր նոր հայրենիքում, սկսեց հասարակաց մի դեր խաղալ Եւրոպայում և յատկապէս Գերմանիայում: Գա' պատմութեան միջին դարերն են, այն դարերը, որոնց ազդեցութեան ներքոյ հրէական ազգը ստացաւ մի առանձին կերպարանք, մի որոշ հասարակական դիրք: Սեպհականացրեց իրան յայտնի յատկութիւններ, հոգեկան, ֆիզիքական և հասարակական, որոնց փոխելու համար—աւանդ, կարծես հետեւալ դարերը նրա համար ստեղծված չը լինէին:

Այդ մի մեծ օրինակ է, բայց և սարսափելի մի օրինակ ցեղական և ազգային այլանդակութեան, որը ընդունակ է ստուռու յարուցանել մարդու շղերի մէջ: Տխուր անցեալ—սխուր ապագայ: Դա մի դո՛հ է, չասենք անհամբերողութեան, այլ դառը հանգամանքների, վշտալի մարտիրոս պատմական անբռնաբարելի հարուածների: Եւ մեծ է այդ տեսարանը, զի նա դարձոր պատերազմ է ոչ թէ երկու կրօնների, այլ երկու ցեղերի, մէկը զրահաւորված իր ամբողջ աւանդութիւններով և բնաւորութեան այն հաստատ գծերով, որոնց յառաջացնելու համար միայն հազարաւոր տարիների գործնական կեանք

ՆԵՐՔԻՆ ԼՈՒՐԵՐ

ԿԱՐՍԻՑ մեզ գրում են, որ յունվարի 7-ին Կարսի հայոց դպրոցի դասատու Աղամեանց փորձեց անձնապաշտութիւն գործել: Այժմ նա պառկած է հիւանդանոցում շատ ծանր և վտանգաւոր կերպով վերաւորված լինելով:

Պ. Ալեքսանդր Արարատեան խնդրում է մեզ յայտնել, որ նրա գիրքը «Քնարիկ Մանկական» ծախվում է Թիֆլիսի բոլոր գրավաճառների մօտ: Գինը 40 կոպէկ է: Գումարով առնողներին զեջուան կը լինի:

Մեզ գրում են Գ. Ի. ԽԱՆՆԻՑ, որ Վարաբլի-տայից ոչ հեռու անտառներում գտնվեցաւ մի անյայտ մարդու դիակ, որ երեւում է թէ այրված է եղել: Կարծում են, որ սպանվածը մի մալական է, որին թուրքերը բռնելով, այդ տեսակ պատժին են ենթարկել: Գաւառապետը արդէն քննութիւն է նշանակել այդ սպանութեան մասին:

Պ. բժիշկ Բաղրատ Նաւասարդեանց ուղարկել է մեզ 6 ռուբլ յօգուտ վանի Հիւանդանոցի:

Շնորհակալութեամբ ստացանք ԵՐԵՒԱՆԻՑ պ. Վ. Մաղաթեանի հեղինակութեւնը «Կրթութեւն» փողովիւր մէկ արարուածով, հայերէն, ռուսերէն և թուրքերէն լեզուներով: Տպւած է Երեւանում, 1880 թվին, «Պատկ» լրագրի տպարանում: Գինը 50 կոպէկ է:

ԿԱՐՍԻՑ մեզ գրում են: «Գեղեցիկների 31-ին, անցած 1880 թվ. պ. բժիշկ Կաճաճեանց և բժիշկ Վաղարշեանց երեկոյթ մի տարեկան Կարսի թատրոնական դահլիճի մէջ: Այդ երեկոյթի ժամանակ պ. Խոսրով Արսենյան, հայ-կաթօլիկ երիտասարդ մի, շատ գեղեցիկ և ոգեւորիչ ճառասուրբութեան արաւ ազգի միութեան մասին: Մի և նոյն պ. Արսենյան ատենաբանութիւնից յետոյ նուիրեց իր և իր ամուսնու տիկին Զապէլի կողմից 50 ռուբլ յօգուտ վանի սովետների: Այդ երեկոյ հաւաքեց ընդամենը 260 ռ. յօգուտ վանի սովետների: Հայ-կաթօլիկ ազգասէր երիտասարդի ատենաբանութիւնը մեծ տպաւորութիւն գործեց բոլոր լսողների վրա:

քը ընդունակ է, և այդ հրէական ցեղն էր իր անցեալով, իսկ միւսը զինուորված իր քանակական ոյժով, առանց պատմական անցեալի, նոր, տաքարին, անփութ, անհաստատ, բայց ընդունակ նոր տէրութիւններ հաստատել, պատերազմել մինչ ցմահ իր անկախութեան համար, ստեղծագործութեան կայսրուղի—բայց և մանկական միամտութեամբ—դա գերմանական ցեղն էր միջին դարերի սկիզբներում, Գրիստոսից հէնց, վեց, եօթ, ութ դար յետ: Հրէան, որպէս հին, նախաքրիստոնէական քաղաքագիտութեան մի արդասիւք, թողեց իր մոլորական հայրենիքը որպէս ազգութեան մի կատարեալ տիպար, որի մէջ բոլոր առաքինութիւնները որպէս և անտարբար արդէն արմատացած էին և դառած անփոփոխելի համոզմունքների, դառած բուն հող և մարմին: Եւ այդ վերջապէս մարդը ընկնում է մի շրջանի մէջ, որը, ինչպէս գերմանական ցեղը, դեռ սպասում էր իր պատմութեան և որի ինչ լինելը արդէն վերը նկարագրեցինք: Եւ անցնենք այստեղ, որ այդ նոր ցեղը դեռ քրիստոնէական չէր, այլ կապալաւտ և այդ այն ժամանակներն էին, երբ ոչ դեռ Յրոսոսի կար, ոչ Գերմանիա, ոչ Անգլիա: Կամայ կամայ մտնելում է քրիստոնէութիւնը 8 և 9 դարերում Մեծ Կարլոսի հօգի կառավարութեան տակ: Կաթօլիկ եկեղեցին ոչ թէ միայն դառնում է կրօն այդ ազգի մէջ, այլ նա, պատկանելի մէջ իշխում է այդ ժամանակները, բոլոր այդ ազգերի սրտերին և մինչև անգամ կայսրներին, որոնց նա օժում էր: Եկեղեցու այդ իշխանութիւնը—այժմեան կրեական հողին չէր, այլ իր ժամանակակից լուսաւորութեան հողին: միայն պատկ իշխանութիւնը. լուսաւոր, գիտական, բանիմաց մարդիկ—այդ կաթօլիկ եկեղեցու քահանաները, վարդապետները, եպիսկոպոսները և յանդիմաններն էին: Հոգեւոր—լուսաւորութեան կենարմոն էր: Մեծն Կարլոսը և նրա յանդիմանները տեսնում էին եկեղեցու իշխանութեան մէջ ոչ թէ մի միջոց ոյժ, ինչպէս

վրաց «Գրօէթա» լրագիրը նկարագրում է այն տարափոխի ջրհեղեղը, որ պատահել է այս օրերս ՓՈԹՈՒՄ ամբողջ երկու չարաթ անձրևներ զարուց յետոյ: Բիծը վարարվելով, ջրերը միացան Պալէօստովի ճիհ հետ: Փողոցներում նաւակներով էին շրջում: Ապրանքներին մեծ ֆեւս է հասել: Բնակիչներից շատերը յուսահատութեան մէջ են:

ԲԱՎՈՒԻՑ մեզ գրում են, որ յունվարի 7-ին Բաղրատի հայ թատրոնատերները ներկայացրին տեղիս կուրի դահլիճում մեր տաղանդաւոր հեղինակ Գաբրիէլ Սոնգուկեանի «Խաթաբալա» պիէսան: Այդ պիէսան Բաղրատի մէջ առաջին անգամ են տեսնում: Ներկայացմանը մասնակցում էին և տիկիները: Նպատակը քաղաքը ծախան էր: Արդիւնքը մի մասը նշանակված է յօգուտ Կ. Պօլսի «Միացեալ» ընկերութեան, իսկ միւս մասը յօգուտ Բաղրատի «Մարդասիրական ընկերութեան» ընթերցարանի:

Այսօր, յունվարի 20-ին, երեկոյան 7 1/2 ժամին «Կենդանիների հովանաւորութեան» Թիֆլիսի ընկերութեան անդամները հրաւիրվում են ընդհանուր ժողովին, որ լինելու է Գիւղարանական ընկերութեան բնակարանում, Ալեքսանդրեան այգու մօտ, Բարեաւանիսկի փողոցի վրա: Ընկերութեան անդամներին խնդրում են իրանց անդամական վճարը մոցնել: Գիւղարան Լէվին, հրէայ բաբրի, ընթերցանութիւն կանին:

Մեզ հեռագրում են ԱՐՊՈՒԻՆԻՑ: «Քաղաքիս հայ թատրոնատեր ընկերութիւնը խնդրում է ձեզ, որքան հնար է, շուտով ուղարկել մի քանի ողբերգութիւններ, իւրաքանչիւրից չորս օրինակով: Եւ ընտրութեանը: Ընկերութիւնը շուտով սկսելու է իր ներկայացումները: Առաջին անգամ կը ներկայացվի «Շուշանիկ» ողբերգութիւնը: Զաւում ենք, որ ժամանակ և միջոց չունենք կատարել Արգոնին հայ թատրոնատերների խնդիրը և աւելի նպատակալարմար կը համարէինք, եթէ թատրոնատերները դիմէին Թիֆլիսի հայոց թատրոնական կոմիտեին: Եթէ Արգոնին հայ սիրողները կամենում են, մենք կարող ենք նրանց հեռագրել հասցնել թատրոնական կոմիտեին:

այժմեան 19 և միջին դարերի վերջերքում, այլ մի զօրեղ նեցուկ ազգերը հաղանդեցնելու և նրանց կառավարելու: Մի խօսքով՝ հակասութեան չը կայ հողերը և մարմնաւոր իշխանութիւնների մէջ: Եւ միւսի լրացուցիչն էր: Ինչ զարմացք, որ գերմանական երկրներում կայսրները նշանակվում էին իրեն նախագահներին, երկրի կառավարելու ոչ թէ միայն աշխարհականներին, այլ և մեծ հոգեւորականներին, եպիսկոպոսներին, արքեպիսկոպոսներին, և այլն: Նրանք մինչև անգամ նախագահուում էին այս վերջիններին բնութեւ, որովհետև կայսրութեան թող ժամանակներում աշխարհական կառավարիչները օգտվում էին դրանով միանգամայն անկախ կառավարելու համար: Եւ այդպէս, երբ կայսրութեւնը լոկ միայն անունով գոյութիւն ունէր, նախկին նախնադպետները դառան անկախ իշխաններ իրենց հողերի մէջ, իրենց սեպհական անունով, —գոտաւատան էին անում, տուրքեր էին վերցնում, իրաւունքներ էին բաժանում և այլն: մի խօսքով այդ ժամանակներում աւելի հաստատվեցաւ այն ինչ որ ճորտութիւն են անուանում: Երբ տնտեսական կեանքը սկսեց զարգանալ, գոյացան քաղաքներ ամեն տեղում, որոնք սկսեցին մրցել և կուսել իրենց իշխանների դէմ ինքնավարութիւն ստանալու համար և յաղթեցին: Իշխանները կորցրին իրենց նշանակութիւնը նրանցից յաղթվելով: այդ 12, 13, 14, 15 դարերն էին, որոնցից յետ կրկին սկսւում են կազմել մեծ իշխանութիւններ, որոնց ներքոյ քաղաքները կորցնում են իրենց անկախութիւնը: Այդ մեծ տէրութիւնները թուով քանի քանի տասնակիներ, շարունակում էին իրենց գոյութիւնը մինչ մեր օրերը, երբ 1866 թվին և յետոյ Փրանկօ-պրուսական պատերազմի ժամանակ միացան կրկին կազմելով գերմանական այժմեան կայսրութիւնը:

Բայց այստեղ կանգ առնենք և նայենք թէ ինչ է ինչում քաղաքական և տնտեսական այդ փոփոխութիւնների մէջ հրէան: Պատմական այդ կարճ և անփոփ նկարագրելը տալուս նպատակը

«Кавказ» րազրում կարգում ենք, որ կարծիք տարանջանալու, գեներալ Ֆրանկինի, իր պաշտօնից հրաժարական է տուել հիւանդութեան պատճառով: Նորին բարձրութիւնը ընդունել է գեներալ Ֆրանկինու հրաժարականը:

Վերջապէս, կիրակի օր, յունվարի 18-ին, ստացվել են թիՖլիսի Ռուսաստանի 11 փոստերը, որոնք այդքան ժամանակ մնացել էին կողմնակի ստորերում, ձիւնի և փոթորիկների պատճառով անցնել չէ կարողանալով:

Կիրակի, յունվարի 18-ին թիՖլիսի արհեստագործների կուլուրում, իշխան Ամատունու տանը, ժողով եղաւ «Մեղու Հայաստանի» րազիրը ամենօրեայ դարձնելու նպատակով: Ներկայ էին գտնվում մասնաւորապէս 30 հոգի: Նախագահը հարցրեց՝ կամենում են արդեօք ներկայ գտնվածները, որ «Մեղուն» ամենօրեայ դառնայ: Պատասխանեցին, որ կամենում են: Այդ ժամանակ հանդիսականներից հարց առաջարկվեցաւ, թէ աստիկան քննարկ ծախս է հարկաւոր «Մեղու» րազիրը ամեն օր հրատարակելու համար: Պատասխանը եղաւ, թէ առ նուազ 20,000 ռ. է հարկաւոր, որից կէսը, 10,000 ռուբլ յոյս ունեն տաւաղ բաժանորդներին, ուրիշն յոյս ունեն 1000 բաժանորդ ունենալ, իսկ միւս կէսը, 10,000 ռուբլ պէտք է հաւաքել ակցիաներով: Հարց եղաւ, թէ արդեօք քննարկ բաժանորդ ունեն արդէն այս տարի «Մեղուն»: Այդ հարցին որոշ պատասխան չը տրվեցաւ: Այնուհետև ակցիան ստորագրութիւններ հաւաքել: Ներկայ գտնվածներից 9 մարդ ստորագրեցին 200 ռուբլիանց ակցիա, ուրիշն ստորագրութիւնից ընդամենը գոյացաւ 1,800 ռուբլ:

ԱՐՏԱՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ՖԻՆԱՆՍԻՍ

«Հալամի» ընկերութիւնը հաղորդում է, որ Ֆրանսիական արաքերն գործերի միջնորդ շրջաբերականի համեմատ դեկտեմբերի 24-ից բոլոր պետութիւնները ընդունեցին Ֆրանսիայի առաջարկութիւնը միջնորդ գաւառների մասին: Այդ շրջաբերականի հետ միաժամանակ հեռագիր ուղարկվեցաւ Ֆրանսիական դեսպանին Սթէն-

քի մէջ, որ նա մեկնի յունական կառավարութեանը, որ իւրիշի կոնֆերանցիան առանձին իրաւունքներ չէ տալիս հունականին: Եթէ հունաստանը կամենում է անպատճառ պատերազմ սկսել, նա պէտք է չը յուսայ Ֆրանսիայի օգնութեան վրա: «Temps» րազիրը կարծիք է յայտնում, որ այժմեան դժուարութիւնների պատճառը Վալուստի յարձակողական քաղաքականութեանն է: Իրազիրը խորհուրդ է տալիս պետութիւններին համաձայնութեամբ գործել հունաստանի վերաբերութեամբ, յայտնել յունական կառավարութեանը, որ նա օխալ է մեկնում իւրիշի կոնֆերանսի վճիռները և ապա մեկնել այդ վճիռների իսկական նշանակութիւնը: Այդպիսի մեկնութիւնը միջոց կը տայ յունական թագաւորին ընդգիծանալ ժողովրդական շարժմանը և ընդունել միջնորդ գաւառների մասին առաջարկութիւնը:

Նորիւրում Ֆրանսիական միւնիստրների խորհուրդը քննում էր 18-2 թուականի բերդի տի օրինադրութիւնը: Ֆրանսիայի ֆինանսների դեղեցիկ դրութիւնը չափազանց վարձանալի է: Սեպտեմբրի փոքրացրած են և 1882 թուին գիտաւորութիւն կայ 47 միլիոն աւելի ծախսեր, քան թէ 1881 թուին, այնու ամենայնիւ 15 միլիոն աւելորդ է մնում, որը կառավարութիւնը մտադիր է գործածել ժողովրդական կրթութեան համար: Կամբիտտա բաւական է մնացել քաղաքային խորհրդարանի անդամների ընտրութեանց: Արտաքին քաղաքականութեան վերաբերութեամբ նա կատարելապէս համաձայն է բարոնէի մի յեռու լիբերի հետ:

«ՄՇԱԿԻ» ՀԵՌԱԳԻՐՆԵՐ

ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ԸՆԿԵՐՈՒԹԵՒՆՑ

Ա. ՊԵՏԵՐՅԱՆԻ, 16 յունվարի: Պաշտօնապէս հաղորդում են, Վոլկասան գործերի մէջ եղած զննարկում զննեալուին տուած է գեներալ-մայորի աստիճան: Վոլկասան գիւնուրական շրջանի իսթիւններին կառավարչի օգնական գեներալ-մայոր Կոլոբով հրաժարված է իր պաշտօնից և պէտք է մնայ կողմնակի գործերի մէջ:

Ա. ՊԵՏԵՐՅԱՆԻ, 16 յունվարի: Իօնդօնից «ԴՈՅՈՇ» րազիրն հաղորդում են յուն-

վարի 15-ից. Իօրդ Գեֆֆերինի և Գիրսի մէջ եղած ընտելութիւնների յուրը անգլո-ուսական սահմանների մասին Միջին-Ասիայում և մանաւանդ Ախալսեկի օստիսի անապատների մէջ, չէ հաստատվում: Այդ բանակցութիւնները կատարում էին գեներալ Սիբուլովի արշաւանքից առաջ և վերջացան հանգստացնող կերպով Անգլիայի համար: Այն ժամանակից ոչինչ չէ փոխվել:

Ա. ՊԵՏԵՐՅԱՆԻ, 15 յունվարի: Պետական բանկի 5% տոմսերը առաջին շրջանի արժէք 95 ռ. երկրորդ 93 ռ. 12 կ., երրորդ 93 ռ. 50 կ., չորրորդ 92 ռ. 37 կ., ներքին 5% առաջին փոխառութեան տոմսերը արժէ 221 ռ. 50 կ., երկրորդ 221 ռ., արեւելեան առաջին փոխառութեան տոմսերը արժէ 91 ռ. 87 կ., երկրորդ 92 ռ., երրորդ 91 ռ. 87 կ., ոսկի 7 ռ. 87 կ.: Ռուսաց 1 ռուբլ լօնդօնի վրա արժէ 25.03 պէնս, Ամստերդամի վրա 126 պէնս, ռուսաց 100 ռ. շաւմբուրգի վրա արժէ 213 մարկ, Գաբիլի վրա 264 1/4 Ֆրանկ: Բորսայի արամադրութիւնը թշու է:

Ա. ՊԵՏԵՐՅԱՆԻ, 17 յունվարի: «Правитель. Вѣстн.» րազիր մէջ տպված է, որ «Острава» րազիրը ստացաւ առաջին նախադրույթները:

Ա. ՊԵՏԵՐՅԱՆԻ, 17 յունվարի: «ԴՈՅՈՇ» րազիրը հաղորդում է, որ Վոլկասանի կողմէն գործարարը կառավարչական պատուէր ստացաւ պատրաստել պողպատից 56 հատ 11 դիւմաւոր թնդանոթներ պաշտպանական արտիլերիայի և 600 հատ աւելի փոքր մեծութեան դաշտային արտիլերիայի: Նոյն րազիրը հաղորդում է, որ հաստատված է պետական խորհուրդի առաջարկութիւնը սենատի երրորդ և հինգերորդ բաժինների երկրորդ մասերը վերցնելու մասին: Նոյն րազիրը հաղորդում են լատայից յունվարի 15-ից, որ փոթորիկը քանդեց Նաւահանգիստը, ջրադեց մի քանի նաւեր և շատերն փնտնելու տուեց: Նոյն րազիրը հաղորդում են Օդէսայից յունվարի 16-ից, որ ըէյդը սառնուցով ծածկվեցաւ, Նաւահանգիստի հետ հաղորդակցութիւնը մի քանի վերատ տարածութեան վրա ընդհատված է: Նոյն րազիրը հաղորդում են Կերչից յունվարի 16-ից, ստանութիւնը հասնում է 10° նեղուցը և ըէյդը սառած են: Նոյն րա-

զիրը հաղորդում է. Բարձրագոյն համաձայնութիւն տրվեցաւ զանաքանի ժամանակաւոր բաժինը փակելու համար, որ Օդէսայից տեղափոխված էր Ս. Պետերբուրգ անցնող պատերազմի ժամանակ գործող զօրքերի ծախսերի հաշիւները վերջացնելու համար: Կանադական բաժինը արդէն կատարած է իր պարտաւորութիւնը:

Ա. ՊԵՏԵՐՅԱՆԻ, 17 յունվարի: «ԴՈՅՈՇ» րազիրն լօնդօնից հաղորդում են յունվարի 17-ից հետեւալը. «Times» րազիրը հաղորդում է. Ամենքում մի քանի դուռն յունական զօրքերին հրամայած է ուղևորվել դէպի սահմանները, միւս գունդերն էլ պատրաստ են արշաւելու համար: Անգլիական կառավարութիւնը տեղեկութիւն է ստացել, որ թիւրքաց Հայաստանի մէջ նշանաւոր ապստամբութիւն կայ:

ԼՕՆԴՈՆ, 17 յունվարի: Հարախնդուն յայտնեց համայնքների ժողովին, որ կառավարութիւնը, վճռելով չը սեփականացնէ Անգլիային Կանադա, ի նկատի ունէր ռուսաց զօրքերի արշաւանքի աջողութեան կարելութիւնը թիւրքմենների դէմ: Այդ արշաւանքի այժմ յայտնի հետեւանքները չեն փոխում կառավարութեան դիտաւորութիւնները:

Ա. ՊԵՏԵՐՅԱՆԻ, 18 յունվարի: Այսօր հայոց կեղեցու մէջ բազմաթիւ հասարակութեան ներկայութեամբ հանգուցեալ գեներալ-լեյտնանտ Տէր-Ղուկասովի հոգեհանգիստը կատարվեցաւ, ի միջի այլոց ներկայ էին կոմս Միխայիլ Տարիելովի, Լորիս-Մելիքով, իշխան Սիւտաւովի, Միւսկի, Գուբին, Գեյլանով և Ալեքսանդրի:

ԳՈՒՐԲԱՆ, 17 յունվարի: Անգլիացիները յարձակեցին բօսնիքի ամրացած դիրքի վրա լեզնեի մէջ: Բօսնիքը յետ մղեցին անգլիացիներին: Բօսնիքի կորուստները նշանաւոր են: Անգլիացիների կորուստները հետեւեալներն են. օպանիւս ինքնաթիւն, մայր Վիլի և երեք օֆիցերներ: Վերաւորված են մայր Գիւնդեմ, կապիտան Լօգգրեմ և մի օֆիցեր: Զինուորներից սպանված և վիրաւորված են 171 մարդ:

Խմբագիր—հրատարակող ԳՐԻԳՈՐ ԱՐԾՐՈՒՆԻ

ընթերցողին ժամ լրակալ հոգու հետ ծանոթացնել էր: Այլ ժա. հալամի, իրը քրիստոնէական եկեղեցին, ընդ քան կերպիւ, ինչպէս ամեն տեսանք, վճարակաւ աղքատութիւն ունէր բոլոր գործերի վերաբերեալ, որպէս միջին դարերի առաջի մասում, ինչ դրութեան մէջ կարող էր լինել խեղճ հրէան—այդ իւրաքանչիւրը կարող է իրեն երեսկայել: Հրէան հալածված էր, նա չուներ իրաւունք, չուներ պատիւ, բայց նա խամ մարդ չէր, նա չէր պատկանում նոր ցեղերին, նա ուներ յայտնի, պատմական կենսքով դրոշմած սովորութիւններ, աւանդութիւններ, ձեռք-տակներ, և նոր աղբիւրի մէջ ընկած նա չէր կարող իրեն հեղուկութեամբ ուրանալ, իր գրուիք կորցնել, մոտադրապէս նա իր շրջանից բարձր էր կանգնած, բայց ինչ անես, որ այդ շրջանին հրէան օտարական էր: Լաւ հասկացե՛ք՝ հրէան ոչ թէ օտար էր, որովհետեւ նա չէր ծանաչում իր շրջանը, ոչ, նա օտար էր թէկուզ էլ սորան լաւ ծանաչէր: Այն ժամանակաւոր գերմանական համայնքը բուռնած էր կաթոլիկութեան սկզբնաւորներով ոչ թէ կրօնամոլութիւնից, ոչ թէ ֆրանսիականութիւնից, այլ ճշմարիտ կրօնական զգացմունքների ներքոյ, որպէս հայերը հինգերորդ դարում, և կամ որպէս այժմ աղգային ձգտումների ներքոյ,—իսկ հրէան, որպէս ոչ—քրիստոնէայ, նոյն զգացմունքները չէր կարող բաժանել: Գերմանացին ունէր իր տեղական և կամ ընդհանուր քաղաքական ձգտումներ—հրէան, որպէս օտար, անփոյթ օրոտով էր նայում այդ բոլոր շարժումներին, նորան չէր վառում տեղական աղգայնութեան բոցը, նորա համար մի նոյն էր թէ իր պիժման հայրենիքը (որը իսկապէս նորա հայրենիքը չէր) անկախ կը լինէր, թէ ստորակ այլ տէրութեան, որովհետեւ նա, գործը պայպէս վճռվի կամ այնպէս,—մի և նոյն հրէան պիտի մնար առանց իրաւունքների: Եւ աւելորդ է երկարացնել, հրէան օտարական էր, բայց մի օտարական, որը ոչնչով չէր կարող հաշտուել իր նոր հայրենիքի սովորութիւններին, հետ—եթէ նա երբեք հայրենիք ունէր: Եթէ մոտաւորապէս

նա գերմանացուց ստոր լինէր—այդ հանգամանքներում նա պիտի ընկնէր նրկական վերջին թշուառութեան մէջ. բայց ոչ, նա նորանից վեր էր և հաշտի հետ լաւ հմուտ, մի սովորութիւն, որին նա վարժ էր դեռ իր հին հայրենիքում եղած ժամանակ: Խնայողական ապրուստը նորա միակ միջոցը պիտի լինէր թշուառութեան հաւանքների ներքոյ յաւիտեական կորստեան դէմ չը լինելու համար: Եւ իսկապէս, թէ գերմանական տէրութեան իրաւաբանութեան և թէ միջին դարերի վաճառականութեան պատմութիւնը մեզ ցոյց են տալիս հրէային որպէս միակ փողատէր պոլ ժամանակներում: Մինչդեռ ամբողջ Եւրոպայում, Գերմանիայում, Ֆրանսիայում և այլն հատարակութեան փայլը—ասպնան է իր իշխանական ձգտումներով, վերելադրութեամբ և անձական քաղութեամբ որպէս և քնքոյց սեւի հովանաւորութեամբ—հրէան, օ՛հ ինչ հակաութեանը քաղաւած, մի անկիւն իր ամար հաշիւն. էր տեսնում, ամառելով թէ արդեօք երբ այս կամ այն ասպնաւոր—նորա կարծիքով թեթիւ և անհաշիւ, ուրիշն և իմար ասպնաւոր—պիտի ծառան ուղարկէր նրան իր մօտ կանչելու, օ՛հ հրէական դաւաճութիւն... ինչ բանի համար. փոքր ինքնակալ, փոքր, այդ, փոքր Եւրոպ պիտի տեսնէր թէ ինչպէս է արտասանում հրէան այդ փոքր բառը, որ հասկանաք թէ ինչ գիւթական գործութիւն է վերաբերում նա այդ մտաւոր: Բայց գիւթարարութիւնը կրկին սկսվում են հրէայի համար: Կաթոլիկ եկեղեցին, որը, ինչպէս տեսնաք, օրէնք էր միջին դարերի սկզբներում, արդեւած էր սոփոս առնելը, յայտնելով սրան մի անբարոյական գործ: Վոյդը բալա չէ բերում հաստատում էր եկեղեցին Արիստոտելի հեղինակութեան տակ: Հապա ինչով ապրէր հրէան, որ մինչև անգամ սոփոս առնելը նորան արդեւած էր: Ուրիշն և այն բանում հրէան չէր կարող իրաւաբանական շարժվել, նա ստիպված էր այդ բոլոր գործերը դադարեցնել, ծածուկ կատարել: Եւ որքան վտանգաւոր էր նրա համար աշխարհ մէկին սոփոսով փող տալ, նոյնքան և մեծ սո-

կանք էր առնում նա դադարել կերպով: Փողը նորա մօտ ոչ թէ միայն բախանք էր ծնում, այլ և թռուկներ...

Միակ զբաղմունքը, որին կարող էր կաշկը միջին դարերի հրէան—այդ առուստուրն էր, որովհետեւ, ի միջի այլ պատճառների, այդ սրն պարագմունքն է, որը ամենից սակաւ ընկերական հոգի է պահանջում: Վարչական, դատաւարանական պաշտօններ ստանալ—այդ արդէն ծիծաղելի կը լինէր մեր վերին նկարագրութիւնից յետ: հասարակ արհեստները նրանց ժառանգելն չէին նըմանապէս, մասամբ իրենց հակակրօնական, իսկ մասնաւոր այն պատճառով, որ միջին դարերում արհեստները ամենապատուելի գործերն էին պատկանում: Այստեղ տիրապետում էր ընկերակցութեան հոգին վերին աստիճանի և այդ համարներով: ոչմն էր, որ Եւրոպայում քաղաքները ստացան այն մեծ նշանակութիւնը, որ նորա պատերազմեցին և յաղթեցին հողային իշխաններին և ստեղծեցին միջին դարերում ազատ քաղաքներ իրենց սեփական ինքնավարութիւններով 12, 13 և 14 դարերում: Միջին դարերի ոչմն—արհեստներ, համարների դրեղ կաղմակերպութեան մէջն է, որպէս այսօրվայ Եւրոպայում ֆաբրիկաների մէջ:

Բայց և առուստուրը նրանց համար ազատ չէր: Նրանք առաջ վաճառված էին ամեն կողմանէ. և եթէ թագաւորները, իշխանները և երկրի մեծերը ստիպված չը լինէին փողի պակասութիւնից միւշտ հրէաներին դիմել—հապա թէ այս վերջինները մի քանի դար շարունակ իրենց գրուիք պահելու կարողութիւն ունենային: Իշխանները նրանցից միւշտ փող պարտք առնելով, դրա փոխարէնը այն երախտիքն էին ցոյց տալիս, որ նրանք իրաւունք էին տալիս հրէաներին այս կամ այն տնտեսական ներկայ գտնվել և առուստուր անել: և որպէս զի նրանց ոչ ոք չը կարողանայ միւթել և արգելել այդ իրաւունքը և կամ ծեծել, աքսորել և այլն, նրանց անցաթուղթեր էին պարգևում, որտեղ հրէան անուանուած էր kammerknecht, այսինքն պալատական

ժառայ և կամ աւելի ոտոր, չպալատի գեղապոյ, ինչպէս որ դուհիօրէն մեզ մօտ ասում են:

Եւ այս նեղ հանգամանքների մէջ պիտի ապրէր խեղճ հրէան ամբողջ դարեր շարունակ: Սարսափելի են այն նկարագրութիւնները, որոնք մնացել են մինչ ցայսօր հրէաների միջնադարեան հալածումների վերաբերեալ: Նրեակայեցէք, որ հրէան, առանց քաղաքական իրաւունքների և անմիայն առուած հրէան, իշխում է օտար երկրի ամբողջ առեւտրական գործերին, երեսկայեցէք թէ ինչ կատաղութեան մէջ կարող է ընկնել մի գիւղ, որի բնակիչների մի ահալին մասը դառած է հրէայի պարտատու: Այդ հանգամանքներից յետ—ինչ դժբախտութիւն պատահի, այդ հրէան է մեղաւոր: Նրը 1348 թուականին ամբողջ Եւրոպայն բռնկվեցաւ ժամապատուով ինչ էք կարծում ու՞մ մեղադրեցին դրա մէջ: հրէաներին, մեղադրելով սրանց, որ սրանք ջրհորների մէջ թոյն են թափել—եղբայրակցե՛ք այդ հանգամանքից այն լարված դրութիւնը, որի մէջ ապրում էին հրէաները իրենց միւս համաքաղաքացիների հետ: Այդ տարուայ հրէաներից քաղված նեղութիւնները—աննկարագրելի են—կարգապէս ժամանակաւոր վկայութիւնները, դօկումենտները և այն ժամանակ միայն մի գրաւորաւ կը կապմէք թէ ինչ է նշանակում հալածանք բառը: Միակ Ստրասբուրգ քաղաքում քանի քանի հարիւր հրէաներ կոտորվեցան այդ կառկածանքի պատճառով, նոյն և ամեն տեղերում, ուր հրէաներ կային՝ Զուլցիքիայում, Գերմանիայում և այլն: Եւ այդ ոչ առաջին և ոչ վերջին ասիւն էր: Մեծ իշխանները խօսք չէին կարող տակ և կամ հովանաւորել դոն հրէաներին՝ նոքա իրենց քաղաքական նշանակութիւնը և ոյժը արդէն վաղուց կորցրած էին:

(Կը շարունակվի)

A circular portrait of a woman with dark hair, wearing a patterned headscarf and a high-collared dress. The portrait is set within a circular frame.

ՄԷ և նոյն տեղը ԻՐԵԱՅԻ
ԻՒՂ, մազերը ամրացնելու հա-
մար, 1 Բ. ամանը զրձին զլիա-
ցաւի գէմ, ՏՈՒԱԼԷՏԻ ՍԱ-
ՊՈՆ և հոտաւէտ ջրեր և այլն:

4—100

ամեն տեղ, անկողիններ, հրացաններ, ըն-
վովելներ, կողպէքներ, մատուցարաններ, ա-
մաններ, գանակներ, գդալներ, թէյաման-
ներ, բաժակներ, թամբեր, գուլպաներ
կանանց և տղամարդկանց, թաշկինակներ,
մակիւնտօշներ, կալէնկօր, թուղթ, մատիա-
ներ, տետրակներ, զրիչներ ամեն ձեռքի
համար և այլն, 20 մինչև 40% աւելի է-
ժան քան թէ ուրիշ տեղ: Արժրոճու
գալարէ՞լում: 100—34

2ր նայելով մարտերի աւելանալուն ապրանքները առաջիկայ գներով կը ծախվին. ԿՈՆԳՈ-ԹԷՅ 1 ր. 5 կ. և 1 ր. 10 կոպ., շառ լաւ ՄՕՆԻՆԳ 1 ր. 20 կ. և 1 ր. 40 կ., Հիւնալի ԿԱՅՍԱՌԻ 1 ր. 60 կ. և 1 ր. 80 կ. և ԱՄԵՐԱՆԻ ԹԷՅ 2 ր. առանց թղթի: Անգլիական ըէժովիւրներ 4 ր.—40 ր. և Հրացաններ 20 ր.—200ր. Անգլիական խանութի մէջ, Գործախալութիւն ԲԱՐՆԱԲԻ ԹԱՄԲԵՐԸ, Ջնսնի ԿՈՂՊԻՔՆԵՐԸ, Տուրսօրի ԳՐԻՉՆԵՐԸ և էկստրակտ կակաօ-շօխաղի ծախելու Համար, որոնք Գարիլի Հանդիսի Ժամանակ ոսկէ մեդալ ստացան: ՀՈՏԱՆԵՑ ԹԷՅԻ ՖՈՒՆՏԸ ՊԱՏՈՒԱԿԱՆ ԹԷՅԱՄԱՆՈՎ 1 ր. 65 կ. և ամենալաւը 2 ր. 30 կ.: Վաճառականներին ոգտուէա է մեծ քանակութեամբ ապրանքներ առնել Անգլիական խանութի մէջ: Ամբող Հագուստ 15 ր., կոնֆիւաներ հազի զէմ 60 կ. Ֆոու շ: 4—100

Սրբէն բաւականին ունեմ ժողոված է
արձալ ժողովում եմ Հէֆիւթներ,
Լուսաօներ, Անէօֆներ, Օրէ-
նաֆներ, ՀԱՆԵԼՈՒԿՆԵՐ,
ՌԻՏԱՍԵԼԻՖՆԵՐ, ԺՈՂՈՎՐ-
ԱԿԱՆ ԵՐԳԵՐ, բուն ԺՈՂՈՎՐ-
ԱԿԱՆ ԲԱՌԵՐ, ՈՃԵՐ—երկրա-
յորձական գործիքները, տնային կահ-կա-
սանքները, բոլորի և այլն անունները: Մի
քանով՝ ԺՈՂՈՎՐԴԱԿԱՆ ԲԱ-
ՍԱՌՐ ԲՈՂՈՐ ԱՒԱՆԴՈՒ-
ԻՒՆԵՆԵՐ:

Ա՛ռնում են ամեն տեսակ ԶՈՒԳՈՒՆԻ և ՊՂՆՁԻ կտորտանքներ, Գեորգեան եկեղեցու մօտ, ՄԴԻՎԱՆԻԻ տանը Կախթու գինիների մաքանում:

2—25

ԵԺՌԻ ԿԱՍՈՒՄՕՎԻ ԵՒ ԸՆԿ-
ԱՌԵԻՏՐԱԿԱՆ ՏԱՆ ՏԱԿ ԳԸԼ-
ԽԱԻՌԳՐԱՍԵՆԵԱԿԸ, նշանակելով
ներկայ ՅՈՒՆՎԱՐԻ 21-ին երեկոյեան 7
ժամին առաջին ՆԻՍՏԸ ընկերութեան
գործերին ՎԵՐԱՀՄԿՈՂ ՄԱՍԵԱ-
ԺՈՂՈՎԻ անցեալ տարվայ գործերի
ՀԱՇԻԻԸ ԵԼԵԼՈՒ, ՕԳՈՒՏՆԵՐԸ
բաժանելու և եկող տարվայ ԾԱԽՍԵՐԻ
քանակութիւնը հաստատելու համար, խո-
նարհաբար խնդրում է մամանաժողովի բոլոր
անդամներին և ընկերութեան հիմնադիրնե-
րին նշանակված ժամանակին ՆԵՐԿԱ-
ՅԱՆԱԼ զլխաւոր զբանեսեակը: ԵՐԿ-
ՐՈՐԴԻ ԿԱՐԳԻ ԲԱԺԻՆՆԵՐ Ու-
նեցողները և այդ նիստին ներկայ գտնվել
ցանկացողները, վերահսկող մամանաժողովի
որոշած 11, 12, 13 և 14 յօդուածներին
համեմատ, պարտաւոր են իրանց ցանկու-
թիւնը յայտնել ընկերութեան ԳԼԽԱ-
ԻՌԻՆ և նրանից ՏՈՄՄԱԿ ստա-
նալ ԳՍ.ՀԼԻԺԸ մտնելու համար:

[illegible]

Սեզ բաւականաչափ նւթ ուղարկող-
երը, զրբի տպագրութիւնից յետոյ, մի մի
րինակ ձրի կը ստանան. բացի այդ նոցա
լոգգանտները կը տպագրվեն զրբի մէջ:
Բեր հասցէն:

Անց գլխահան խանութ թի
մէջ ծախվում են ԲԵՎԼՎԵՐՆԵՐ, որոնցով
մի անգամից կարելի է 20 ԱՄԵՐԻԿԱ ՍՊԱՆՆԻ,
Իւրաքանչիւր աւագակ 1 ր. 50 կ.: Մի
և նոյն տեղը ամեն տեսակ աւց գլխա-
հան գէնք միւս տեղերից 30%
է Ժառն: ԱՐԾՐՈՆՆՈՒԳԱՆ
է ԲԵՋ:

9-12

ԹԻՖԼԻՍԻ ՄԻՋԻՓՈԴՈՅԸՄ գտնվող
ՇԻՆՈՒԹԻՒՆԸ, որ նորերումս վերա-
նորոգվեցաւ և որ պատկանում է ՎԱՍ-
ՊՈՒՐԱԿԱՆԻ Հայոց վանքերին, ցան-
կացողներին ԿԱԳԱՆՈՎ է տրվում:
ԴԻՍԼ Կ. Կարապետ ՄՈՒԹՅԱՆԻ
գրասենակը, Շաղինոյի քարվասարայ:

Тифлисъ. Частная Лѣчебница; доктору
аграту Навасартянцъ. S.
Առաքելյանց:

5-5

1-1

НА 1881 ГОДЪ (4-Й ГОДЪ ИЗДАНИЯ)

НА ЕЖЕДНЕВНУЮ ГАЗЕТУ

ТИФЛИССКІЯ ОБЪЯВЛЕНІЯ

ПОДПИСНАЯ ЦѢНА:

Въ Тифлисъ, съ доставкой на домъ, на годъ.....	3	руб.
„ „ „ „ на $\frac{1}{2}$ года.....	2	„ 50 к.
Иногороднымъ съ пересылкою на годъ.....	5	„
„ „ „ „ на $\frac{1}{2}$ года.....	4	„

Подписка принимается въ Тифлисъ, въ конторѣ редакціи, НА ДВОРЦОВОЙ УЛИЦѢ, въ домѣ САРАДЖЕВА, съ 9-ти утра до 8-ми часовъ вечера.

2—6

ՀԵՄՕՐՈՒԴԵԿԵՆ ԲՈՒՍԵԿԵՆ ՀԵՂԵՆԻԻԹ փորձված և առաջարկված պրոֆէսոր բժշկի ԿՐԷՏ. ԿՕՎԱԿՈՒՅ շատ գեղեցիկ փքոց է ՍՏԵՄՈՒՐՄԻ. ԶԵՆԵԶԵՆ ՅԵԻԲԻ գէմ, մաքրում է և շատացնում է ԼՐԻԻՆԵՐ, վերականգնում է ՄԵՐՄԵԻ ընդհանուր հարմոնեան, մանաւանդ՝ առաջարկվում է Հիմնորի և Իպա-խոնդրիա ՀԻԼԵՆԴՈՒԹԵԼԵՆ գէմ: ՄԻ շէշը, գործա-ծելու ԽՐԷՏԵՆԲՈՎ, 1 ր. 80 Կ.: Օտարաքաղաքացիք ուղարկում են ՓՕՍՏԻ ծախսը: Ծախվում է Ռուսա-տանի ԲՈՒՈՐ ԴԵՂԵՏԵՆԵԲԻ մէջ և ղեղերի պա-հեստների մէջ: Պահեստը Մօսկվայում է, Ն. Մատենսէյնի մօտ, Տվերսկայա փողոց: Կիւնէսօվի մէջ Կայուշանսկու և Իրայունշտէյնի մօտ: Վարչակայի մէջ Ա. Ֆ. Պալլէի մօտ:

2-25 (5)

ԻԼԻՈՒՍ ԳՐԵՑԻ Վ ԿԱՅԱԿԱՆ ՈՒՆԵՑՈՂ ՄԻ-
ՋՈՑ (դեղ) ՈՍԿԱՐԱՅԱԽԻ ԵՒ ԲԵՎ ՄԱՏԻՁՄԻ ԴԵՄ:
ԱՆՆԱԿԼԱ ՕԳՆՈՂ ՄԻՋՈՂ Է, ՈՐԿԱՐԻԽ Է ՀԵՂԱՌԹԵԱՌԸ ԵՒ ԱՌԱՆՅ
ԳՐԱԻ ԳՐՈՐԺ ԴՆԵՐ՝ ԱՆԵՆԱ ՍԵՆԱԿ ԸՍԿԱՐԱՅԱԽԻ ԵՒ ԲԵՎ-
ՄԱՏԻՁՄԻ ԴԵՄ, մանաւանդ մատեների և ջրերի ցաւի և մարմնի գանազան մա-
սերի կծկճման՝ դէմ, միատողմանի գլխացաւի (պղզրէնի) դէմ, գլխի կծկճման դէմ և
մինչև անգամ ԿՐԿՆՎՈՂ ԶԵՐՄԻ ԴԵՄ, սրտի ափերի և կրճքի բորբոքման դէմ
րեկմատիքովի հեռեանքների դէմ նոյնպէս և արտառահմանեան ջրերից լաւացողները
Համար: Վկայականի միակ տեղը Ղլչիուս Գրեց, Վեննա, II Prater strasse № 49
Ծախվում է 4 ռուբլի գործածութեան խրատներով Ռուսաստանի բոլոր ղեղատունները
մէջ: Կլխաւոր պահեստը Մոսկվայի Բ. Կեյզերի և Ընկ. Խանութի մէջ, Նիկոլսկայա փո-
ղոցի վրա: Փոստային ծախսի համար 40 Կ. է ուղարկելում:

14—25 (3)

1941
1942
1943
1944
1945
1946
1947
1948
1949
1950
1951
1952
1953
1954
1955
1956
1957
1958
1959
1960
1961
1962
1963
1964
1965
1966
1967
1968
1969
1970
1971
1972
1973
1974
1975
1976
1977
1978
1979
1980
1981
1982
1983
1984
1985
1986
1987
1988
1989
1990
1991
1992
1993
1994
1995
1996
1997
1998
1999
2000
2001
2002
2003
2004
2005
2006
2007
2008
2009
2010
2011
2012
2013
2014
2015
2016
2017
2018
2019
2020
2021
2022
2023
2024
2025
2026
2027
2028
2029
2030
2031
2032
2033
2034
2035
2036
2037
2038
2039
2040
2041
2042
2043
2044
2045
2046
2047
2048
2049
2050
2051
2052
2053
2054
2055
2056
2057
2058
2059
2060
2061
2062
2063
2064
2065
2066
2067
2068
2069
2070
2071
2072
2073
2074
2075
2076
2077
2078
2079
2080
2081
2082
2083
2084
2085
2086
2087
2088
2089
2090
2091
2092
2093
2094
2095
2096
2097
2098
2099
2100
2101
2102
2103
2104
2105
2106
2107
2108
2109
2110
2111
2112
2113
2114
2115
2116
2117
2118
2119
2120
2121
2122
2123
2124
2125
2126
2127
2128
2129
2130
2131
2132
2133
2134
2135
2136
2137
2138
2139
2140
2141
2142
2143
2144
2145
2146
2147
2148
2149
2150
2151
2152
2153
2154
2155
2156
2157
2158
2159
2160
2161
2162
2163
2164
2165
2166
2167
2168
2169
2170
2171
2172
2173
2174
2175
2176
2177
2178
2179
2180
2181
2182
2183
2184
2185
2186
2187
2188
2189
2190
2191
2192
2193
2194
2195
2196
2197
2198
2199
2200
2201
2202
2203
2204
2205
2206
2207
2208
2209
2210
2211
2212
2213
2214
2215
2216
2217
2218
2219
2220
2221
2222
2223
2224
2225
2226
2227
2228
2229
2230
2231
2232
2233
2234
2235
2236
2237
2238
2239
2240
2241
2242
2243
2244
2245
2246
2247
2248
2249
2250
2251
2252
2253
2254
2255
2256
2257
2258
2259
2260
2261
2262
2263
2264
2265
2266
2267
2268
2269
2270
2271
2272
2273
2274
2275
2276
2277
2278
2279
2280
2281
2282
2283
2284
2285
2286
2287
2288
2289
2290
2291
2292
2293
2294
2295
2296
2297
2298
2299
2300
2301
2302
2303
2304
2305
2306
2307
2308
2309
2310
2311
2312
2313
2314
2315
2316
2317
2318
2319
2320
2321
2322
2323
2324
2325
2326
2327
2328
2329
2330
2331
2332
2333
2334
2335
2336
2337
2338
2339
2340
2341
2342
2343
2344
2345
2346
2347
2348
2349
2350
2351
2352
2353
2354
2355
2356
2357
2358
2359
2360
2361
2362
2363
2364
2365
2366
2367
2368
2369
2370
2371
2372
2373
2374
2375
2376
2377
2378
2379
2380
2381
2382
2383
2384
2385
2386
2387
2388
2389
2390
2391
2392
2393
2394
2395
2396
2397
2398
2399
2400
2401
2402
2403
2404
2405
2406
2407
2408
2409
2410
2411
2412
2413
2414
2415
2416
2417
2418
2419
2420
2421
2422
2423
2424
2425
2426
2427
2428
2429
2430
2431
2432
2433
2434
2435
2436
2437
2438
2439
2440
2441
2442
2443
2444
2445
2446
2447
2448
2449
2450
2451
2452
2453
2454
2455
2456
2457
2458
2459
2460
2461
2462
2463
2464
2465
2466
2467
2468
2469
2470
2471
2472
2473
2474
2475
2476
2477
2478
2479
2480
2481
2482
2483
2484
2485
2486
2487
2488
2489
2490
2491
2492
2493
2494
2495
2496
2497
2498
2499
2500
2501
2502
2503
2504
2505
2506
2507
2508
2509
2510
2511
2512
2513
2514
2515
2516
2517
2518
2519
2520
2521
2522
2523
2524
2525
2526
2527
2528
2529
2530
2531
2532
2533
2534
2535
2536
2537
2538
2539
2540
2541
2542
2543
2544
2545
2546
2547
2548
2549
2550
2551
2552
2553
2554
2555
2556
2557
2558
2559
2560
2561
2562
2563
2564
2565
2566
2567
2568
2569
2570
2571
2572
2573
2574
2575
2576
2577
2578
2579
2580
2581
2582
2583
2584
2585
2586
2587
2588
2589
2590
2591
2592
2593
2594
2595
2596
2597
2598
2599
2600
2601
2602
2603
2604
2605
2606
2607
2608
2609
2610
2611
2612
2613
2614
2615
2616
2617
2618
2619
2620
2621
2622
26

ԼՕՆԻԺՆԻ ԽՍՆՈՒԹ, ԱՌԵԻՏՐԱԿԱՆ ԲԱՆԿԻ ՏԱԿ բազմաէ
 ծախելու համար իսկական, լաւ ԹԵՅԵԼ
 և այլ ԱՆԳՆԻԱԿԱՆ ԱՊՐԱՆԲՆԵՐ, օրինակ, ՀՐԱՅՄԱՆՆԵՐ, ԲԵՎՈՎ ՎԵՐՆԵՐ, ԿՈՂ ՊԵՔՆԵՐ,
 ամաններ, ՄՍՀՃԱԿԱՆՆԵՐ, դանակներ,
 զգալներ, ԹԵՅԱՄԱՆՆԵՐ, շաւորներ, ԿԱԿԱՍ, հոտաւաւ ջրեր, ՍԱՊՈՆ,
 Թաշկինախներ, ԳՌԻԼԲԱՆՆԵՐ, Թուղթ,
 մախաններ, ԳՐԻՇՆԵՐ, Թամբեր, սուկրիս: Զրթաց լինող ՊԱՆԸՆԵՐ,
 մակ-խտոյներ: Հալմանայի իսկական
 ՍԻԳՐԱՆՆԵՐ և անգլիական կոնֆէկաներ:

4—100